

RÉGINALD MOREELS

Het was mijn verdomde plicht

Memoires en perspectieven
van een chirurg zonder grenzen

Lannoo

Inhoud

Inleiding 7

Hoofdstuk 1

Indrukken van mijn levenservaringen 11

Hoofdstuk 2

Over opvoeden en kiezen 17

Hoofdstuk 3

Roeping en waarden 47

Hoofdstuk 4

Grenzen en geweldloosheid 109

Hoofdstuk 5

De grens over naar de politiek 149

Hoofdstuk 6

De Afrikajaren 171

Hoofdstuk 7

Migratie, een concreet project 229

Hoofdstuk 8

Leven en dood 241

Hoofdstuk 9

Perspectief voor de jongere generaties 319

Dankwoord 325

Nawoorden 329

Inleiding

Een terugblik omwille van de toekomst

Ik rijd voor de tachtigste keer over een stukje weg in het Virungapark. Dat is 7900 vierkante kilometer groot, ligt in de Democratische Republiek Congo (DRC) en grenst aan Rwanda en Oeganda. Het strekt zich uit van het Virungagebergte met zijn vulkanen in het zuiden tot de besneeuwde toppen van het Rwenzorigebergte in het noorden. *Virunga* betekent ‘vulkaan’ in het Swahili. Het park, Unesco-patrimonium sinds 1979, werd gesticht in 1925 om een aantal diersoorten te beschermen. De bekendste en meest bezochte zijn de berggorilla’s, maar het park is ook een schuiloord voor laaglandgorilla’s, bosapen, chimpansees, okapi’s, bosolifanten, nijlpaarden en vogels, zoals de schoenbekooievaar, die je elders niet kunt vinden. Duizenden vogelsoorten vliegen er van boom tot hemel en van hemel tot boom. Het natuurpark is de eerste ademlong van de planeet. Per jaar neemt het woud 1,1 miljoen ton CO₂ op. Jaarlijks pompt het 2,2 miljard kubieke kilometer water de atmosfeer in. Het Virunga-oerwoud is bijgevolg het op één na sterkste koelsysteem ter wereld. De bodem rondom bevat een schat aan kostbare mineralen, edele metalen en grondstoffen,

zoals goud, kobalt, coltan, koper, tin, hout en cacao – allemaal fel-begeerd voor digitale technologie en destructieve wapens. Congo zou via de verkoop van carbonkredieten buitengewoon rijk kunnen worden.

Op die weg naar Beni, geïnspireerd door die grandioze natuur om me heen, besluit ik om mijn memoires te schrijven. Memoires, het laatste boek dat je alleen kunt neerpennen als de dood schijnt te naderen.

Waarom ik, na de publicatie van een aantal essays en zelfs een stuk biografie, toch nog mijn memoires wil neerpennen, is enerzijds een toeval – hoewel ik niet geloof in het toeval – en heeft anderzijds een specifiek doel. Een kameraad bracht me in contact met de directeur van Uitgeverij Lannoo. Die vroeg om mijn ‘memoires’ te schrijven en, aan de hand van persoonlijk beleefde anekdotes, stof tot nadenken te geven aan *jong en oud*. Memoires zijn als een impressionistisch schilderij van tijdloze penseeltrekjes. Een verleden tijd die je nu nog als werkelijk ervaart. In memoires schijnt er geen plaats meer te zijn voor de toekomst. En toch trap ik niet in de val van het oud-strijderschap, van nostalgie naar wat vroeger beter scheen en misschien zelfs was. Elke toekomst is nagenoeg onvoorspelbaar, het is ook maar een heden dat zich voortzet. Toekomstscenario's zijn fictie, vaak feiten waarvan de scenaristen zouden willen dat ze zich zullen afspelen. Ik ben wel al wat opgebrand, maar niet melancholisch. Ik hoop rustig uit te doven, na de vlam nog wat te hebben aangewakkerd.

Mijn levensloop is *atypisch* gebleken. Mijn leven is dat van een generalist in menselijke relaties en een specialist in organen. Ik ben gepassioneerd door relaties, maar afgestudeerd in de chirurgie van ingewanden en vaatleidingen. Een adept van ‘ont-moetingen’. Een chirurg in vreedstijd, een chirurg in oorlogstijd. De biotechnologie vordert, het menselijke genoom wordt preciezer en muteert

grillig. De kans is groot dat artificiële spitstechnologie ooit een nieuwe soort androïden zal doen ontstaan – de ultieme paradox. Mijn achterstand in exacte kennis stapelt zich op, ook al blijven mijn hersenneuronen in overdrive. Ik dwing mezelf tot het einde van mijn leven om na te denken en bij te leren. Ondanks en vanwege de vooruitgang in de medische technologie blijft de klinische intuïtie mijn diagnostische en therapeutische gids. Ik leef vanuit die blik en van daaruit zoek ik een verklaring voor de houding van de evenmens. Ik beweeg me voort tussen intuïtie, perceptie, vaststelling en beslissing. Ik vind mijn weg naar de ander via empathie, mijn eerste zintuig. Ik voel mij een existentiële impressionist. Ik laat chaos toe. En als eerlijke pachter van het leven geef ik de oogst van de ervaringen terug aan een Schepper, die vaak ook een indruk blijft.

Deze memoires vormen dus een draad van indrukken, gesponnen door ervaringen. Bepaalde waarden blijven hangen en hebben mij bewust en vaak onbewust toegelaten een rode draad te spinnen door mijn dagelijkse doen en laten. Een amateuristisch schilderij van een verleden dat aanwezig blijft. In een hoekje van mijn brein stel ik me een toekomst voor, de illusie nog zoveel te kunnen realiseren. Een melancholie in ontwikkeling, een leven dat nog altijd aan de gang is. Eenvoudig en immer atypisch. Gegroeid uit schijnbare toevalligheden. Puttend uit universele energie. Het lot heeft me verwend, heeft mijn manier van zijn, mijn persoonlijkheid gevormd. De volgende pagina's vertellen met eenvoudige woorden – ik ben maar een amateurschrijver – over persoonlijke ervaringen die me nu nog altijd even sterk beroeren als op het moment dat ik ze beleefde. Hoewel sommige schrijvers van romans, essays en zelfs thrillers me begeleid hebben op mijn reizen en mij inspireren, overheerst de persoonlijke toets. De grote ideeën die een mens zich eigen maakt, zijn slechts de synergie van een collectief denken, dat door middel van energetische transmissie doorgege-

ven wordt en door een bepaald individu waargenomen wordt en in woorden vertaald.

In elk geval heeft de wens om een wereldburger te worden me altijd meer aangetrokken dan de verbondenheid met de nabije wereld. Mijn gezin is er intact uitgekomen, gelukkig. Mijn echtgenote was er de hoeksteen van. Mijn roeping als vader is een late roeping, mijn leercurve als grootvader en peter van een van de kleindochters stijgt, maar blijft onvoldoende. De familie breidt uit en partners wisselen. De clan 'Moreelsjes' houdt stand.

Indrukken van mijn levenservaringen

Wat mij ertoe aanzet om deze memoires te publiceren, is de poging om te reflecteren over mijn ervaringen en die op een andere manier opnieuw te beleven. Ik heb dingen meegemaakt die mij als wezen bepaald hebben, en ik moet daarover communiceren. En ik heb er eigenlijk wel zin in. Mijn doel is niet om mijn verhaal te vertellen, maar om het inzicht in mijn ervaringen meer uit te diepen, al realiseer ik me ook dat je het intieme niet wezenlijk kunt uitdrukken. En ik geef ook toe dat ik, net als elke man die ouder wordt, in zekere zin de wens heb om een klein aandenken aan mijn gedachten achter te laten. Het is zoals een steen die je over het water laat ketsen. Je houdt de kleine cirkels in de gaten die erop volgen, maar uiteindelijk zakt die steen en dat staat voor mij symbool voor de gedachten die je nooit uitspreekt uit schaamte of uit angst om je partner, kinderen, schoon- en kleinkinderen te vervelen.

Wanneer ik twee keer de grens oversteeek om van Kigali via Oeganda naar de Oost-Congolese grens en Beni te reizen, merk ik het verschil. Het verschil in de natuur, de bomen, het stromende

water, de bloemen, maar ook in de kwaliteit van de borden van het land dat je binnenkomt, de netheid van het kleine douanekantoor, de vriendelijkheid of de strengheid van de douanier, en ten slotte de staat van de wegen. Ik voel de zachte of brute migratie, de glimlachende blik of het versteende gezicht, de schijnbare onbezorgdheid of de zorg die knaagt. Een grens is deels mysterieus, elke persoon die ze oversteeft weet niet waar ze vandaan komt en waar ze heen gaat. Een grens is een doorgang die anderen voor jou hebben getrokken zonder ze ooit overgestoken te hebben. Zo zijn geografische kaarten gemaakt, zijn oorlogen verklaard via wapen- of drughandelaars zonder scrupules, hebben vredesgezanten elkaar gekruist, zijn gevangenen uitgewisseld, zijn migranten aangehouden op zoek te gaan naar geluk en geld.

Een grens is ook in mijn leven een existentiële ervaring. Dat noem ik de grens van worden en zijn. Ik heb die grens te vaak overschreden en heb het gevoel dat ik ze een beetje in alle richtingen heb verplaatst. Dit is vermoeiend. Tot een decennium geleden was mijn leven een – te – snelle opgang naar de top van het prestige, van diverse prestaties, van een indrukwekkend aantal geopereerde patiënten, van vleierij en kritiek, van een uitgebreid netwerk van vrienden en vaak vluchtige kennissen, van een vaderschap dat moeilijk te ontplooien was. Ik leefde als een getrouwde vrijgezel, maar had gelukkig een discrete en geduldige partner. Mijn omgeving en mijn kinderen hebben haar terecht geprezen.

Die snelle opgang was de voorbode van een aangekondigde val, maar ik was me daar niet van bewust. Mijn leven was tot tweehalve decennia geleden een gedwongen trektocht naar de top, althans voor de mensen die macht, bekendheid en professioneel succes als zodanig beschouwen. Tijdens mijn beklimming begon de zon te branden, kwam de demon van het middaguur dichterbij. Maar de wind en de berglucht werden steeds frisser. De lucht boven is puur, zeggen ze, klimmers snakken vaak naar adem. Aan de top drummen de nieuwkomers, de opportunisten, de haantjes-vooruit

zich op voor de instantfoto van prestige. Hun grimassen smeken om bewondering, de klik legt hen vast voor een schijntje van eeuwigheid. De top is zo smal dat je de doorgang vrijmaakt voor de volgende klimmer, die buiten adem aankomt. De klimmers met het meeste lef zijn je voorafgegaan. Aan de top ontdek je geduw en getrek. Af en toe stort iemand te pletter, zoals Icarus. Dat privilege heb ik niet gehad, de moed tot zelfmoord heeft me ontbroken. Ik heb uit overlevingsinstinct snel weer de afdaling aangevat. Door het te nabije licht, de te doordringende ultraviolette straal, de te hinderlijke ozon ben ik zelfs behoorlijk gevallen, terwijl ik wegen afsneed. Dat is overigens ook een gewoonte van me, ik houd ervan kortere wegen te nemen.

Een dergelijke klim kent opwindende afslagen, overspoelt je geest met dopamine en maakt je neuronen dronken. Ik werd een valse simpele, een niet langer verlegen persoon, die te veel begon te spreken. De ambitie begon me te vervullen met zelfgenoegzaamheid, ik zweette druppels die anderen moesten afvegen. Als reactie ontwikkelde ik de slechte gewoonte om als asceet alleen maar brood te eten. Die vrijwillige vasten, de weigering om rust te nemen, overrompelden me als een gloed die je verbrandt. Ik heb mezelf verlaten op dat moment van grote hoogte. Mijn wezen splitste zich, mijn ik en mijn andere ik verklaarden elkaar zo jarenlang de oorlog.

Buiten adem ben ik beneden aangekomen, weer bij het startpunt. Vanaf dat punt vertel ik de verhalen van de volgende hoofdstukken. Ik had gekozen voor de geleidelijke afdaling. Niettemin was mijn afdaling eenzaam, de mensen onderweg groetten me niet eens meer, de ruimte om me door te laten werd kleiner. Ik viel soms nog eens in een kloof, maar mijn lichte gewicht redde me van de zwaartekracht die me in de afgrond zou storten. Een reisgenoot, een collega 'zonder grenzen', adviseerde me om terug te keren naar de geneeskunde. Ik ben dus teruggekeerd naar de urgentiegeneeskunde, reisde door België met mijn rugzak op zoek

naar wachtdiensten. Ik had tijdens mijn politiek engagement nog altijd het statuut van ‘toegelaten geneesheer’ in het Oostendse ziekenhuis waar ik bijna twee decennia algemeen chirurg was geweest met mijn dierbare associé Walter Legley. Toen ik na mijn politieke jaren vroeg om mijn mandaat als chirurg weer op te nemen, werd mij dat tegen alle verwachtingen in geweigerd en nog wel op advies van een jongere collega die wij nog hadden benoemd. De andere collega wilde mij wel een kans gunnen, maar had niet de macht om zijn standpunt door te drukken. Dat verbod om me weer bij mijn oude dienst te voegen, heeft me zwaar geraakt en blijft nog altijd een lelijk litteken in mijn loopbaan. Maar door in de afdelingen spoedgevallen en intensieve zorgen te presteren, leerde ik weer arts worden. De vernedering om op meer dan 50-jarige leeftijd opnieuw de rol van assistent te moeten aannemen in de diverse universitaire ziekenhuizen waar ik mijn opleiding voor die nieuwe specialisatie doorbracht, heeft wel een stempel van nederigheid op me gedrukt. Ik heb dat diploma van urgentiearts behaald met mentors die mijn situatie goed begrepen en me hielpen. De spoedeisende hulpverleners hebben eigenlijk zelf de actieve leeftijd vastgelegd tussen de 30 en 50 jaar. Ik was al boven de 50 en dus heb ik serieus moeten doorbijten om het ritme van jongere en ambitieuze collega's bij te houden.

Klim naar de top

Door die herontdekking van de geneeskunde bereikte ik opnieuw het startpunt van mijn medische roeping – met onderweg enkele beten van mensen, frequente steken van insecten, en een gewichtsverlies dat iets meer dan symbolisch werd.

De feiten die in dit boek worden verteld, zijn haltes tijdens mijn grote klimtocht. Bepaalde etappes van die wandeltocht klin-

ken als kruiswegstaties, andere zijn kleine herbergen van geluk. Ik dank degenen die me hebben toegestaan mijn levenslied te brengen. Mijn moeder, die me heeft gebaard en me te veel heeft liefgehad. Mijn vader die, wie weet, me had willen opvoeden, maar daar niet de tijd voor heeft gehad. Mijn grootvader uit Veurne, een molenaar die me met zijn liefhebbende strengheid heeft gekoesterd, zijn zachte blik van de onvermoeibare pijproker. En ten slotte mijn gezin, dat mijn vaderschap en mijn wisselende gemoedstoestand heeft doorstaan en nog altijd ondergaat. Vaak heb ik de indruk dat mijn vrouw en kinderen willen dat ik weer op stap ga, op een andere soort tocht. Die neiging overvalt me, maar mijn energie laat me in de steek en het vertrek blijft uitgesteld tot morgen. Ik kijk naar de meren die in de regio van Centraal-Afrika als natuurlijke parels zijn, ik kijk naar de Noordzee, maar ik hoor het signaal niet dat uit de schelp van de goden van de zee komt.

Ik heb mijn brood verdiend, ben gegoed, maar niet rijk en niet materialistisch. Dat is mijn keuze. De gezondheidszorg moet op één en dezelfde snelheid worden beoefend, rijk en arm moeten er dezelfde toegang toe hebben en dezelfde kwaliteit krijgen. De ziektekostenverzekering, die grote afwezigheid in arme landen, vereist dat de rijkeren betalen voor wie veel minder heeft. Een illegaal moet dezelfde zorg kunnen krijgen als een rijke burger.

Bij verzorging red je maar enkele levens, maar slechts één is al de moeite waard. Als arts ervaar ik de paradox dat je zit te wachten op de ziekte van een ander om die te kunnen genezen en overwinnen. Elke genezing brengt me dichterbij mijn eigen overbodigheid. De strijd tegen het lijden is eigenlijk een gevecht om het artsenberoep iets overbodiger te maken. Een wereld zonder ziekten is een ideale wereld, die nooit zal bestaan. En dus zal de zorgverstrekker een centraal figuur blijven, wereldwijd.

